

**СТОДВАДЕСЕТ
ГОДИНА
ПОСТОЈАЊА
И ДВАДЕСЕТ
ПОСЛЕРАТНИХ
ГОДИНА
НАРОДНОГ
МУЗЕЈА
У БЕОГРАДУ**

На крају 1964. и са уласком у 1965. Народни музеј у Београду има посебно занимљиву ретроспективу. Музеј је навршио 20. година рада после другог светског рата и 120 година постојања. Неки битни моменти постаће јаснији ако их овим поводом учимо у том ужем и ширем оквиру.

КАРАКТЕР И КОНЦЕПЦИЈА

У оснивању, конципирању и изградњи Народног музеја у току 19. века учествовали су наши истакнути умови, који су ишли укорак са напредним тежњама свог времена. У првој плими револуција и формирања грађанског друштва и националних обнова у европским земљама, на широком пространству од Скандинавије до Грчке, долази до идеја и остваривања „народних музеја”. Насупрот дворским и црквеним колекцијама, они су окренути народним масама и истичу национално културно благо. После Лувра и Британског музеја, али без много закашњења према Копенхагену, Будимпешти и Атини, упоредо и под различитим околностима, долази и до формирања српског, односно хрватског „народног музеума”. У Београду су подстакнути идејама „просвећености” већ постојећег Доситејевог лицеја и жељом за истраживањем и за очувањем остатака вековима угрожене народне културе. У Загребу је то плод активности „Господарског друштва” (скромних пољопривредника) и величанственог илирског покрета Људевита Гаја.

Оснивањем Српског народног музеума 1844. године Јован Стерија Поповић, као „начелник попечитељства просвећенија”, оставио је за собом голем спомен. У извештају од 1847, у оквиру истовремено основаног „Друштва србске словесности”, изненађује јасна и широка концепција оснивача. Народни музеј у заједници са Библиотеком замишљен је као културни центар за сабирање наших споменика културе и културног на-

слећа, сваковрсне грабе и историјских докумената, народних умотворина, свих ископина и природних занимљивости. Он је од почетка играо заштитно-конзерваторску и научно-истраживачку улогу. Тај курс је одржаван под руководством Јанка Шафарика, Буре Даничића и добија ширег замаха за Стојана Новаковића. Заједничка активност Музеја и Библиотеке, с једне стране, и Велике школе и Српског ученог друштва, с друге, траје све до 1881, до доношења закона о Народној библиотеци и Музеју, када се они одвајају, али остају под надзором и окриљем из ранијих „друштава” израсле Српске академије наука, све до 1935. године.

У току развоја јавља се и тежња за гранањем и одвајањем збирки. Већ Стојан Новаковић пледира за посебан „историјско-етнографски музеј”, а 1901. издава се „Музеј српске земље”, претежно као етнографски музеј. Године 1904. од „Етнографског музеја” одваја се посебан „Природњачки музеј српске земље”. Вуков и Доситејев музеј 1949. и Музеј првог устанка 1954. преузели су меморијални и историјски део Народног музеја.

Од краја прошлог века до 40-их година нашег столећа Михајло Валтровић, Милоје Васић и Влада Петковић радили су на изграђивању археолошке и историјско-уметничке физиономије Народног музеја, са тежиштем на научно-истраживачкој делатности и ископавањима. Ту активност прати и научни орган „Старинар”. Од 1930. године усвојена је и званично Петковићева концепција „историјско-уметничког музеја”. После неуспеле акције Стеве Тодоровића да се од дворске збирке конака Обреновића у Топчидеру формира Српска галерија слика, и Милоја Васића да се оствари и шире заснована Југословенска галерија, после прве велике југословенске изложбе слика у Београду, 1912, — од остатака топчидерских (нажалост цела збирка краља Милана распродана је у Бечу у Доротеуму после пада Обреновића) и ранијих легата (Катарине Ивановић, Липаја и других) у Музеју све више јача уметничка збирка. Спајањем збирке Народног музеја са збирком савремене уметности кнеза Павла у новом дворцу остварен је претежно историјско-уметнички музеј под руководством Милана Кашанина. И после рата, све до 1950. носио је име „Уметнички музеј”. Тако су се, у разним политичким условима смењивали моменти културне политике, преоптерећености и концентрације материјала.

Међутим, и унутрашњи разлози систематизације, научне и друштвене идеологије такође утичу на нове послератне тенденције. Од 1944. до 1962, под управом академика Вељка Петровића, уз постепено формиран јачи штаб сарадника, уобличује се јасније лик националног музеја материјалне културе и уметности. Комплексан, а у исто време специјализован, Музеј приказује развој културе и уметничког стварања из аспекта оригиналности и специфичности наше земље. Музеј је уз то не само научна већ и културно-просветна установа. Био је то исправан потез наше културне политике када је 1950. враћено име „Народни музеј”. Тиме су признате његове основне позиције и одато је поштовање историји и традицији.

Издавањем природе, народног живота, документарних и реликвијарних историјских објеката Музеј није изгубио свој народни, „национални”, карактер. Још богато комплексан, кроз свој археолошки и историјско-уметнички материјал, Музеј одражава друштвена збивања, лик и дело човека на нашем тлу све до момента када у његовом животу овлада савремена техничка цивилизација. Било је разлога да се фаворизују посебно конципирани музеји природе, етнографије, историје, примењене уметности, технике, галерије фресака и модерне галерије, са посебним аспектима друштвене улоге и одређеним задацима. Али при том треба истаћи да је Народни музеј сачувао највише од основног културног и ликовног материјала који сведочи и о односу народа наше земље према осталом свету с којим

су у току развоја свога друштва и економике долазили у додицај и с којима су имали духовне везе. Данас он обухвата грађу развоја специфичне материјалне културе и уметности човека и народа са југословенске територије, првенствено животног подручја српског, а у оквиру развоја европске културе, уметности и стилова. Ради осветљења те развојне линије служи и карактеристичан материјал ван земље.

Од 1962. до 1965, под управом др Л. Трифуновића, искристалисана је концепција у вези са унутрашњом реорганизацијом Музеја. Већ између два рата класификоване су збирке на археолошку, нумизматичку, историјску и уметничку, које се формирају после рата у одељења. Сада се спроводи спецификација и систематизација збирки у оквиру одељења праисторије, антике, средњег века, новије домаће и стране уметности, као и нумизматике и епиграфике. Међутим, последња организациона структура Музеја предвиђа основну научно-стручну базу у одељењима (праисторијске археологије, античке археологије и уметности, средњовековне уметности и археологије, новије српске и југословенске уметности) и кабинетима (нумизматике, графике и стране уметности) са помоћним центром за документацију (са стручном библиотеком и архивом), затим центар за конзервацију и рестаурацију, као и информационо-васпитни центар. Тако Музеј добија интегрални и кохерентни карактер по функцијама. Он постаје истовремено научни, васпитни и заштитни центар са ширим друштвеним дејством. Свој првобитни значај матичне установе Народни музеј испољава већ и у односу на остале музеје у Републици Србији, који се после рата полетно формирају, својом помоћи и сваковрсном сарадњом. На научном, заштитном и нарочито на васпитном плану Народни музеј тежи за интеграцијом у културној политици у заједници са осталим музејима. У погледу такве сарадње за сада је постигнуто заједничко дугорочно, седмогодишње планирање, иначе се остало на посебним обостраним ангажманима на бази повремених уговора.

Треба најзад истаћи репрезентативну улогу на међународном плану коју је Народни музеј стекао још крајем прошлог и почетком овог столећа својим изузетним археолошким објектима и налазима, по којима је познат у светској научној литератури (нпр. бронзане портретне главе „Трајановог оца“, Константина великог, шлемови-маске камеја из Кусатка, стеле „банкара“ и „спекулатора“ из Костолца, кратер из Требеништа, античко сребро, кличевачки идол). Нажалост, многе дагоцености, римска сребрна посуђа, оружја и историјска документа постали су или плен непријатеља или су уништени 1915/16. године. Сачувана је, донекле, Вукова збирка, Карађорђева и Обреновића заоставштина, устаничке реликвије.

Између два рата музеј је познат не само по Атини Партенос из Хераклеје, ископинама Винче, Старчева, Требеништа, и Стобија већ и по византијским и српским драгоценостима, Мирослављевом јеванђељу, нумизматици, коју студирају и Швеђани, по збиркама новије домаће портретне галерије, занимљивих словеначких, српских и француских импресиониста, по Мештровићевој пластици, по великим изложбама међународног карактера страних мајстора и по тада савременој поставци Музеја у новом двору. Издања средњовековних српских споменика, часописа „Уметнички преглед“ и афирмација музејских стручњака на међународним конгресима доприносе такође ширењу интереса.

Међутим најшири међународни значај је стекао Музеј у послератној фази својом репрезентативном поставком од 1952. до 1964. у згради Инвестиционе банке, када је добио висока признања, угледних гостију, научника и уметника, као и туриста. Сем тога његов значај су подвукли и организованија научна активност, директан контакт и размена страних

стручњака, научни каталози штампани и на страним језицима и Зборник радова. Нови археолошки налази праисторијских насеља, некропола, тумула, депоа и пластике, тракокимерски, халштатски и латенски налази, илирско-грчко злато из Новог Пазара, сребро из Текије, будвански налази, статуета Епитрапезиоса, скиптар из Маргума, готски налаз из Остружнице и словенски налаз из Царичина Града, кадионица из Куршумлије, накит из Новог Брда, уметнички везови и иконе, декоративна пластика и фреске пренесене са рушевина, изванредно обогаћени преглед сликарства и вајарства 19. и 20. века, као и страних мајстора (нарочито француских импресиониста), преглед новца, медаља и графике — изазвали су шири интерес и код нас и на страни. Значајно је увођење, поред сталне поставке, и великих међународних изложби (као изложбе „Од Тицијана до Тиопола” и изложбе византијских икона), као и увођење нарочитих тематских и научно-истраживачких изложби (Етногенезе јужних Словена, Грци и Илири) са симпозиумима. Од значаја је и учешће на међународним изложбама на страни (фреске, иконе, минијатуре, сликарство 19. века), као и покретне изложбе васпитног смера по унутрашњости. Овај васпитни смер је нарочито разрађен у току последњих година. Учинити разумљивом музејску грађу, оживети је, приближити је најширој друштвеној средини постао је важан елеменат у концепцији Народног музеја.

АФИРМАЦИЈА И СМЕШТАЈ

У постизању својих друштвених циљева и задатака Народни музеј је од својих почетака до наших дана имао великих препрека. Поред ратних недаћа и губитака, због којих се у два маха морало почети са реорганизацијом и унутрашњим сређивањем, новим прикупљањем снага за стваралачку активност, — постојала је стална латентна борба за афирмацију и признање стварне потребе, друштвене вредности и неопходности ове установе са одговарајућим средствима на финансијском плану. На лествици просветних и културних установа, које су све а priori биле запостављене, Музеј је и под окриљем „Попечитељства просвешченија”, „Ученог друштва”. Академија наука, двора и, најзад, и народних власти и града Београда, иако цењен, остајао повремено дуже у другом плану. Нарочито је болно било питање, у целом једновековном трајању, смештаја и зграде.

То је управо био и један од камена спотицања због кога се Музеј стално селио и раздвајао своје збирке у посебне зграде. Збирка коју је са толико самопрегора почео скупљати наш велики комедиограф (неизмерно заслужан за спас наших културних споменика склањана је из његове канцеларије у Финансије, а у периоду од Шафарика до Новаковића и Валтровића у неколико дворана здања капетана Мише. Године 1892, за Валтровића, Музеј је пресељен у две тескобне суседне зграде на месту данашњег Природно-математичког факултета. Одатле етнографски и природњачки материјал налази уточиште у заоставштини Стевче Михајловића, на углу Немањине и Милошеве улице, као Музеј српске земље. У I светском рату, већ првих дана, зграда на Студентском тргу страда, бомбардована тешким гранатама, а евакуисани материјал повлачи се, пропада и бива заплешен у Косовској Митровици. Тобож реконструисане колекције под окупацијом у Министарству привреде (Милошева 6) пљачкане су до повлачења непријатеља 1918. По ослобођењу индолентност надлежних власти у питању Музеја навела је М. Васића на оставку. Уз све покушаје Петковића, до зидања зграде није дошло, и тек 1923. наћена је зграда у Милошевој 58, под кирију, за смештај и скучено излагање мањег броја објеката. Тек 1935. у новом двору је омогућен повољан смештај, са адаптацијом зграде и са тада веома

савременом поставком. За време II светског рата, због промашене евакуације, велики део материјала морао је бити скриван у зазиданом бункеру у подруму зграде. Музеј је после рата отпочео у истој згради живу активност, која је 1948. прекинута уступањем зграде новог двора за Скупштину Србије. Добивене просторије у згради Берзе на Студентском тргу и у конаку кнегиње Љубице (у заједници са Заводом за заштиту споменика) нису биле довољне нити су одговарале намени, те се из тог провизоријума тежило за градњом специјалне зграде. У сарадњи са музејским стручњацима арх. Прљевић израдио је и пројект планиран на Ташмајдану. Нажалост, ова лепа нада се изјаловила у време коминформовске кризе. Тада је, 1950. године, нађено релативно најповољније решење уступањем зграде Хипотекарне, одн. Инвестиционе банке Музеју. Тадашње прилике нису дозвољавале темељну адаптацију нити обнову витрина из 1935, али је зграда и модерна поставка у другим техничким (флуоресцентно осветљење) и идејним премисама за пуних 12 година часно вршила своју улогу. Систематски допуњена и нагло обogaћена грађа учинила је међутим за то време малим изложбени а, нарочито, магацински смештај депоа и трезора (који су иначе добро дошли као наслеђе банке). Још теже је било са радионицама веома развијеног заштитног центра. Без изгледа на новоградњу, наметало се и најзад је продрло једино могуће решење: да се догради један спрат и изврше потребне адаптације просторија за савремену експозицију, а нарочито депоа и лабораторија. Те адаптације не нарушавају спољни изглед и стил зграде, чак је доградњом централног кубета на фасади пред спомеником кнеза Михаила враћен њен првобитни изглед. Музеју је на овај начин омогућено за идужних 30 година да несметано одговара својим обавезама. Урбанистички добро смештен у центру града, у засебном блоку, са репрезентативном фасадом, са адаптацијама које одговарају унутрашњим функцијама, Народни музеј даће још репрезентативнију поставку и развити заштитну, научну и, нарочито, обимнију васпитну и културну активност вероватно већ у 1966. години. Скупштине града Београда и Републике Србије дале су овом приликом одговарајућа финансијска средства (инвестиције од 450 милиона динара), са изузетним разумевањем.

ГЕОРГАНИЗАЦИЈА

У послератној активности Музеја константна је тежња за сређивањем како организационе структуре, тако и збирки, унутрашње и спољне делатности. После ратних разарања, непогода, испитивања ратне штете, велике тешкоће су нанеле две сеобе (из Двора у Берзу и Конак, затим у Банку) и последње повлачење и делимично евакуација поводом адаптације зграде. Тако је музејски материјал више пута запакиван и распакиван и много времена је губљено на прегледу и ревизијама. У релативно мирнијем периоду од 1952. до 1963. могло се приступити класификацији и систематизацији материјала, инвентарисању и савременијој евиденцији. На извршењу тог подухвата нарочито је инсистирано последње две године. Нарочите тешкоће је причињавао материјал са старих ископавања, из сандука из пре I и II светског рата, са избледелим бројевима и етикетама и изгубљеним подацима. Део материјала је затечен још од раније необрађен, због променљивих прилика и деценијама недовољног броја стручњака. Заостала је документација, а у фотоархиву више је снимљених споменика са терена него музејских објеката. Мора се признати, међутим, да је између два рата учињено много на систематском снимању средњовековних српских споме-

ника и фресака, тако да је доскора Народни музеј имао у том погледу најбољи фото-архив. Морало се прићи и сређивању музејског архива, као и реконструкцији стручне библиотеке, чије обнављање је доскора финансијски занемаривано. Рекли смо већ да је из веома комплексне садржине Музеја издвојен приличан број материјала који би при новој пречишћеној концепцији Музеја одговарао пре другим музејима, којима је и уступљен (Војни музеј, Историјски музеј, Музеј Вука и Доситеја, Музеј Устанка, Музеј града Београда, Музеј примењене уметности, Музеј позоришне уметности, Музеј фресака, музеји у унутрашњости, најзад и Модерна галерија, која је помогнута у конципирању уводног дела будуће поставке, као и послератним делима). Нарочито значајан научни посао је извршен класификацијом и систематизацијом, разграничавањем по карактеру и хронологији и спецификацијом по врстама у одељењима, у посебним депоима, са евиденцијом у посебним новим инвентарима, картотекама и фототекама. Сем тога употпуњавани су подаци о идентификацији дела, аутора, датирања. Ради интеграције оваквог прегледа и евиденције ради се и на формирању документационог центра. Трезори у банци делимично су добро дошли за археолошки и нумизматички материјал, али су постали недовољни, док се за иконе, слике и пластику тек последњом адаптацијом зграде спремају услови за правилно депоновање (панои за извлачење, регали и плакари).

Ову унутрашњу реорганизацију основног материјала Музеја прати и установавање структуре о којој смо већ говорили: научно-стручни сектор одељења и кабинета, центар документације, центар информативно-просветни, центар заштите и општи сектор управљања (секретаријат, администрација, рачуноводство, радионице, обезбеђење и чистоћа). О размерама и општој ситуацији Музеја нека говоре следећи бројни показатељи на крају 1964.

Музеј има 30.751 археолошки објекат, 7.610 уметничких и 157.327 нумизматичких објеката, свега 195.688. У Музеју ради: 10 историчара уметности, 10 археолога, 10 конзерватора, 1 музејски педагог, 1 документариста, 2 библиотекара, 7 техничара-занатлија, 10 службеника за администрацију и рачуноводство, 40 чувара и чистачица, свега 84 особе. У будућем раду Музеја осетиће се потреба за већим бројем васпитно-културних радника с обзиром на предвиђену живљу активност у овом правцу.

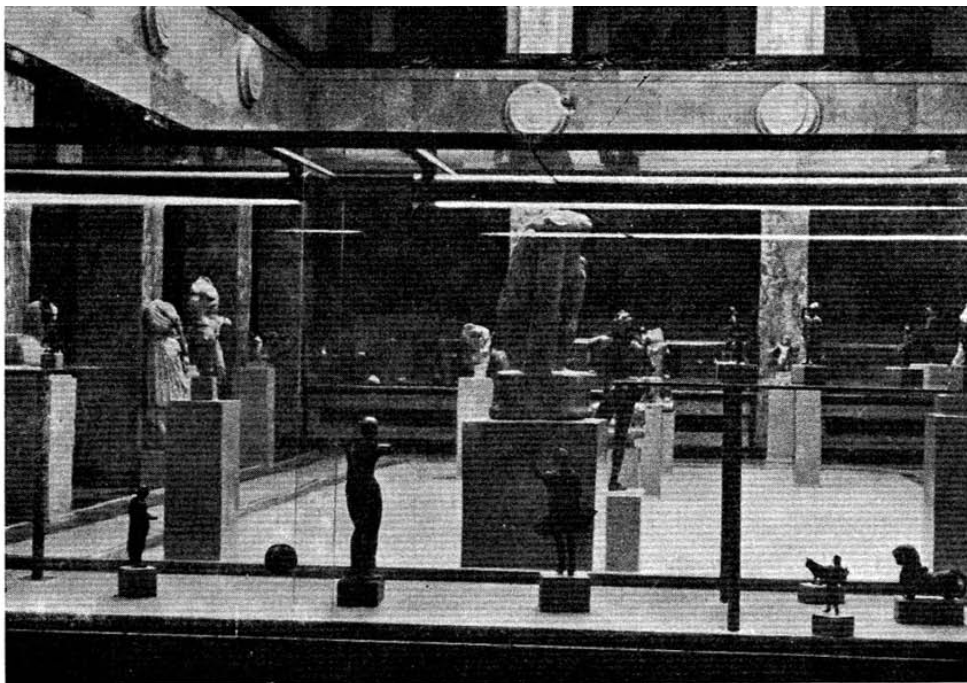
И досадашње стање је плод постепеног развоја и узраста установе, која је успела да се приближи свом одговарајућем положају и делокругу у друштву. Последње две године радило се на рационализацији пословања и службе, на изналажењу ефикаснијих форми рада. Између осталог установљене су комисије за координацију рада у разним секторима пословања, као и комисије за откуп публикација и за конкурсе. Направљен је перспективни план рада. Најзад, са преласком на самоуправљање и израдом статута и правилника и Музеј је поставио темеље за свој развој у духу Устава.

НАУЧНА БАЗА

Научна систематизација и документација затеченог музејског материјала служила је свакако као база за даље развијање научно-истраживачког рада. И ради бољег познавања и тумачења појава и проблема, и ради употпуњавања збирки, сходно концепцији, ишло се за планским набављањем објеката путем откупа, проналазака, истраживања и ископавања. Многи објекти су добијени као поклон племенитих дародаваца, или су добијени

НАРОДНИ МУЗЕЈ НА ТРГУ РЕПУБЛИКЕ.
LE MUSÉE NATIONAL SUR LA PLACE DE
LA RÉPUBLIQUE.

РИМСКИ СРЕБРНИ ПЕХАР.
LA COUPE EN ARGENT ROMAINE.

ПОГЛЕД НА АНТИЧКИ АТРИУМ.
UNE VUE DE L'ATRIUM ANTIQUE

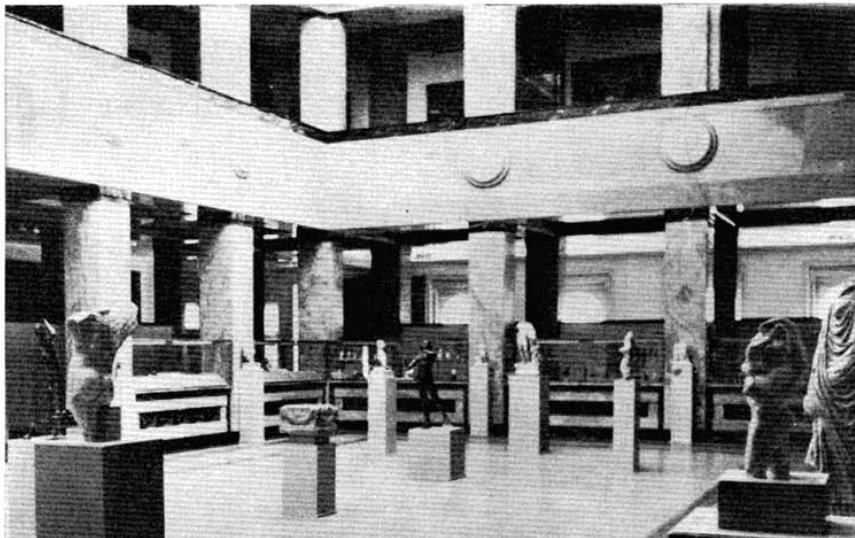

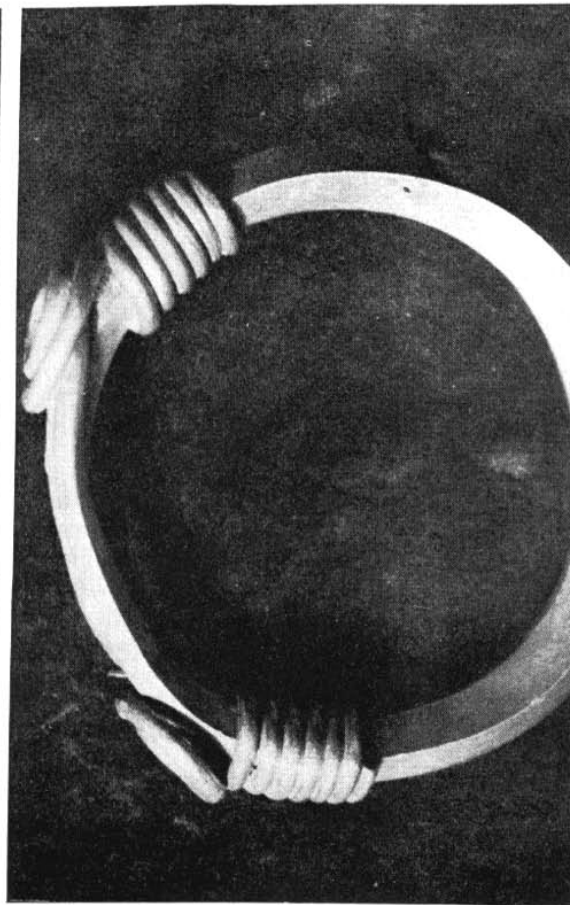

АНТИЧКО ОДЕЉЕЊЕ.
LA SECTION ANTIQUE.

ХЕЛЕНИСТИЧКИ БРОНЗАНИ БОКАЛ.
UN VOCAL EN BRONZE DE L'ÉPOQUE
ANTIQUE.

ФОРТУНЕ — СРЕБРНЕ ПЛОЧИЦЕ,
НАЛАЗ ИЗ ТЕКИЈЕ.

СРЕБРНИ ПРАКИТ, НАЛАЗ ИЗ
ТЕКИЈЕ

PETITES PLAQUES EN ARGENT
PORTE-BONHEURS — TROUVES A
TEKIJA.

LES BIJOUX EN ARGENT TROU-
VES A TEKIIA.

од Завода за заштиту споменика културе, као и сарадњом са Археолошким институтом. Велика средства су улагана и у куповине дела ликовне уметности, првенствено наших уметника. За скупе стране мајсторе дошла је благотворна помоћ Фонда за унапређење културне делатности. Последња устањена културна политика Музеја претпоставља ригорозно оцењивање квалитета, карактера и значаја објеката и бригу о правим културним и националним вредностима. Пошто је код археолошких објеката значајно познавање услова налаза, то је и за проверавање већ постојећих објеката у збирци било потребно доћи до објеката методом археолошких ископавања. Музеј је дошао до буџетских средстава тек 1955. и од тада до 1962. ископавања су нагомилавала материјале који нису могли бити упоредо и обрађени. И због адаптационих радова и сређивања даље политике ископавања, и због јаче концентрације средстава и кадрова и приоритета радова, обрада археолошког материјала одгођена је за време после новог отварања Музеја.

Као један од приоритетних локалитета намеће се Бердап, на чијем ће испитивању суделовати и Народни музеј. Он је и досада учествовао на заштитним радовима на ушћу Мораве (Маргум), у Тополи код Панчева, на Бубњу код Ниша, на аутопуту код Павловца, пред градњом предонице у Приштини, у Брестовику, у Белој Паланци, у Медвећи (Идимум). Један од важних налаза блага у Текији дошао је у Музеј приликом копања темеља за задружни дом, а други још сензационалнији налаз илиро-грчког блага био је у темељима Петрове цркве код Новог Пазара. У оба случаја Завод за заштиту споменика СР Србије пријатељски је сарађивао са Музејем. У Петровој цркви Музеј је извршио систематско ископавање испод целе зграде и њене околине, долазећи тако до драгоцених података о постојању илирског тумула и средњевековних гробова са изванредним везовима. Народни музеј је учествовао и на систематским ископавањима у Гамзиграду и на Царичином Граду у сарадњи са Археолошким институтом и музејима у Зајечару и Лесковцу, исто и у Улпијани код Грачанице, са музејом у Приштини, и Т. Ужицу у Ражани. Са лесковачким музејем се радило у Градцу, са Археолошким институтом у Белотићу, и на Новом Брду. Самостално се радило на Космају, на Бурђевим Стубовима, у Мелентији, у Стублинама, Тешићу и Сунској, Сараорцима, у Параћину, Корбову, у Црнокачској Бари, у Умчарима и у Костуру код Пирота. Ради провере старих ископина радило се у Плочнику, Хумској Чуки и Љуљацима. Наведена ископавања предузимана су ради добијања јасније слике о првобитној историји и неолитској култури; о односу Винче према Поморављу и Косову; о формирању металног доба у Подунављу; о односу културе поља са урнама и тумула; о односу Илира и Грка, Римљана и Келта и Дачана; о римској и византијској урбанизацији у односу на аутохтоне и Словене. Ваљало је осветлити и доба сеобе народа, старословенску епоху и средњевековни живот; употпунити и досадашње празнине у збиркама. После рата обогаћена је нарочито збирка накита, керамике, икона и везова из те епохе. Број икона је нарочито увећан, а декоративна пластика и фреске су пренесене са терена и рушевина. Помоћу Завода добављене су фреске из Бурђевих Стубова, Градца и Палежа, а самостално из Лапушње, Сисојевца, Студенице и Страгара и декоративна пластика из Мелентије. И нумизматичка збирка је обогаћена ретким примерцима. Универзитет је у Музеју депоновао збирке Вајферта, Љубе Ковачевића и Ферарија. Са истом бригом се радило на допуњавању домаћег сликарства 18. и 19. века. Развојна линија аутора и уметничких стилских врста добила је типске и карактеристичне снаге. Покупљени су нови архивски подаци, испитане целе покрајине, нарочито у погледу класицизма. Многи од наших уметника добили

су нови лик. Графика се развила у посебну збирку. И у страниј уметности се ради на добијању карактеристичних целина, као француског импресионизма, фовизма и др.

Научно-истраживачки рад огледао се и у публикацијама Музеја. После Водича музеја, 1952. и Прегледа антике у Народном музеју, значајнији су научни каталози, који су нашли добар одјек и у иностраној науци: преисторијске керамике, метала, насеља Напреље код Приштине, Требеништа, налаза из Текије, грчке и римске теракоте, и медаља. Ради се на каталогу Бүдве и Новог Пазара, као и на корпусу ваза. Посебно место заузимају каталози уз научно-истраживачке изложбе, као што су биле: „Етногенеза јужних Словена” и „Ентогенеза Илира и Грка”. Уз ове изложбе одржани су и научни састанци, од којих је нарочито успео онај 1960. Тада је проблематику Илира и Грка обрађивао уз сарадњу Археолошког института, симпозијум, на коме су учествовали истакнути научници из целе земље. Успела је и лепа изложба икона у вези са Византолошким конгресом 1961. са значајним каталогом (издање Конгреса).

Последње године припремају се две значајне научно-истраживачке изложбе: „Неолитски човек” и „Класицизам у Срба”. На обема учествују најбољи стручњаци и ван Музеја. Припремају се, уз каталоге и синтетичне студије, зборници на одговарајуће теме. Од 1958. Музеј издаје Зборник радова. Досад су изашла три велика броја, а четврти, са прилозима научника са стране, у част Вељка Петровића, у штампи је већ годину дана. Треба напоменути да и уз остале тематске изложбе постоје каталози у којима, са оригиналном научном поставком, иде и одговарајући текст. Тако: уз 15-то годишњицу рада музеја на праисторији, Павел Бүрковић, Српска уметност и графика 18. в. Пећко-дечанске и бококоторске иконе, Катарина Ивановић и Мина Вүкомановић, Димитрије Аврамовић, Б. Крстић, Новак Радонић, Надежда Петровић, Миличевић и Миловановић, Константин Данил, (са унив. и музејом из Зрењанина), Реноар и др.

Музеј је сем тога учествовао као организатор на изложби византијске уметности, у Атини 1964. и у каталошкој обради нашег материјала. Музеј је дао своје прилоге великој изложби „Обрада метала” (Музеј примењене уметности) и „Сеоба народа” (Земун), изложби икона у Лүбљани и изложби минијатура у Загребу. Наши стручњаци су учествовали на научним конгресима у земљи и на страним саопштењима и студијама у институтима и часописима домаћим и страним. Музеј има 5 изборних научних сарадника, познатих и цењених и на страни, као и два хонорарна професора на универзитету.

ЕКСПОЗИЦИЈА

Најзначајнија делатност са ширим утицајем на друштвену средину свакако је рад на изложбама и на поставкама Музеја. Културно-просветна улога Музеја у томе се најпре огледа. Можемо рећи да је Музеј у гом погледу највише учинио. Друштво се томе добро одазвало. Од када је Музеј поред редовне поставке имао и посебну изложбену дворану за тематске експозиције (1953) посете се крећу од 40 до 100 хиљада посетилаца годишње.

Још у току рата 1945. у згради двора биле су изложбе НОБ и Јүгословенског сликарства 19. века. Октобра 1945. била је отворена изложба српског сликарства 18. и 19. века, приређена је прва музејска поставка а 1947. преглед српске средњевековне уметности са копијама фресака, који је дао идеју за остварење велике изложбе јүгословенске средњевековне

уметности у Паризу. Вукова изложба дала је такође идеју за стварање Вуковог музеја. Касније, 1954, изложба I устанка претвара се у музеј у Топчидерском конаку.

Народни музеј је у периоду од 1948. до 1951. могао да делује само повременим изложбама пошто није имао зграду за велику поставку. Тада се ређају изложбе: Буре Јакшића, Стеве Тодоровића, дечјег портрета, француског сликарства, Уроша Предића и Паје Јовановића. Од 1953. излагани су: енглески акварел, јапанска графика, холанско и фламанско сликарство и графика и велика бечка изложба „Од Тицијана до Тиепола”. Поред сликара из наших збирки, из Париза гостовали су Сињак и Марке. Излагали су три велика наша новија сликара: Моша Пијаде, Јоб и Сава Шумановић. Грохар, Краљевић, Рачић и Надежда Петровић оживљавали су једну епоху. Планчић и Зора Петровић, сликари-ратни мученици, плеристи, експресионисти, ратни сликари, и др.

Посебну значајну делатност Музеја сачињавале су покретне изложбе у унутрашњости, као што су: „Моша Пијаде”, „Срби у бунама и ратовима” и нумизматичка изложба. Специјално опремљена изложба „19. век српски и страни барок” обишла је скоро све градове Србије.

Треба на крају истаћи значај велике и успеле поставке Музеја од 1951. до 1963. године. У њој се огледа научна концепција, али и усрдна тежња да се експозиција учини што разумљивијом, приближи маси посетилаца самим начином излагања група објеката, истицањем значајнијих, карактеристичних и типичних појава и објеката. Објекти су били естетски ефектно постављени, добро осветљени и протумачени лапидарним писменим објашњењима у дискретним легендама. Скромним средствима постигнути су прилични успеси а, временом, и рутина при приређивању нових изложби. Музејски стручњаци у великој мери су били ангажовани не само идејним него и стварним техничким уређењем, вођењима и предавањима.

ВАСПИТНО-КУЛТУРНО ЗНАЧЕЊЕ

Од 1954. Народни музеј створио је просветно-пропагандну организацију, која се нарочито развила од 1958. ангажовањем специјалних хонорарних водича, информативном, васпитном и издавачком делатношћу. Вођење школа и група посетилаца разног узраста и образовања, повезивање са школама и наставницима ради организованог наступа, сарадња са факултетима и специјалним школама, са туристичким водичима — уродила је плодом. Уз тематске изложбе, а повремено и у холу археолошке поставке, одржане су разне приредбе, концерти, предавања и веома успела квиз-такмичења. Одржаване су нарочите стилске вечери (у вези са изложбом 18. века, Ст. Тодоровића, икона) и концерти мадригалиста. У Музеју се продају публикације, фотографије, одливи, копије. У Музеју су одржана саопштења, научна и популарна предавања, али су стручњаци то учинили у великој мери и ван Музеја. Народни музеј је великом броју музеја, завода и других културних установа пружао своју свесрдну помоћ, не само у Србији већ и широм земље (Македонији, Босни, Црној Гори). Одржавани су препараторски и музеолошки курсеви. Сарађивало се са филмом, телевизијом, чак и преко телстара приликом прве светске емисије. Интимна је сарадња са београдским Културним центром. Музеј има моралну и материјалну подршку од стране Друштва пријатеља Народног музеја.

Библиотека Музеја је посећена од стручњака, студената и аматера. Сарадња са страним стручњацима одвија се разменом публикација и разменом посета. За млађе кадрове настају све бољи услови у погледу стипен-

дирања, слања у иностранство и помагања у њиховој тежњи за израдом дисертација и у разним врстама специјализације.

У послератној активности Музеја доминантна је васпитно-културна тежња и она перспективно треба да израста у веома значајан друштвени фактор.

ЗАШТИТА СПОМЕНИКА

Једна од основних дужности Музеја је очување прикупљеног културног блага. То спада у свакодневну бригу стручњака, од којих је Музеј успео да створи екипу својих конзерватора и препаратора. Систематским радом од 1959. године створена је техничка база за савремене заштитне захвате. Набављена је сва модерна апаратура и постепено су спремљени кадрови. Данас Музеј има најмодерније апарате за хемијска и физичка испитивања и лечења угрожених објеката, нарочито метала и слика. Као последњи, набављен је и ултразвучни генератор за чишћење. Музеј је сарађивао са Институтом за заштиту, а помагао је и друге музеје и заводе у поучавању кадрова и у тежим конзервацијама. Као веће подухвате поменимо реставрацију охридских и дечанских икона, ломничког иконостаса, скидање фресака и мозаика, конзервације везова, метала и њихових реконструкција и тд. Музеј је имао и своју радионицу мулажа, која је остварила приличан промет. Позлатарска, столарска, браварска и електричарска радионица давале су своје сталне прилоге у динамичној активности Музеја.

Народни музеј, са својим комплексним живим активностима, постигао је ниво који је веома савремен и после своје адаптације моћи ће да дође до правог изражаја.

Dorđe MANO-ZISSI

CENT VINGT ANS DU MUSÉE NATIONAL ET LES VINGT ANS D'APRÈS GUERRE

A la fin de 1964 le Musée National a rempli 120 ans d'existence et 20 ans de travail depuis la fin de la guerre.

Les plus grands esprits de la Serbie ont participé à la fondation et au développement du Musée National au cours du XIXe siècle, en tenant le pas avec des tendances progressistes de l'époque. Dans le flux des révolutions, dans la formation de la société bourgeoise et dans la renaissance nationale des pays d'Europe, à l'époque de la fondation des „Musées nationaux” dans des circonstances diverses arrive la formation du „Musée National Serbe” à Belgrade, de même que celle du „Musée Croate” a également eu lieu à Zagreb. A Zagreb il est né des suites du mouvement illyrien de Ljudevit Gaj, à Belgrade il repose sur les bases de „l'esprit éclairé” du Lycée de Dositej Obradović, inspiré aussi par l'état d'esprit régnant après la libération et par le désir de rechercher et de sauvegarder la culture natio-

nale menacée pendant des siècles qui a spontanément germé dans les insurrections et dans l'activité de Vuk Karadžić.

La fondation du Musée National à Belgrade, en 1844, est aussi un grand mérite de Jovan Sterija Popović auteur de comédies célèbres qui fut Directeur au Ministère de l'Éducation du règne du Prince Miloš Obrenović. Un des fondateurs de la Société savante (plus tard Académie des Sciences) il avait une conception très large lors de sa fondation en imaginant le Musée comme un centre culturel accompagné d'une bibliothèque qui réunirait des documents et l'héritage culturel en général. Il plaidait aussi pour la protection des monuments sur le terrain, ainsi que pour la recherche scientifique. Jusqu'à la fin du XIXe siècle une activité commune du Musée, de la Bibliothèque, de la Haute Ecole (l'Université) et de l'Académie a été développée et conservée jusqu'en 1936. Le Musée a été dirigé par Janko Safarik, par le grand philologue Đura Daničić, par l'historien Stojan Novaković. Le Musée se trouvait dans l'édifice de la Haute école et dans celui qui est à côté de lui. A la fin du XIXe siècle et au début du XXe Mihajlo Vatrović, Miloje Vasić et Vlada Petković ont donné une physionomie particulière, historique et culturelle au Musée. Depuis cette époque les différentes sections se séparent en Musée indépendants: (le Musée de la Nature en 1895, et le Musée Ethnographique en 1901). Les travaux de l'histoire de l'art du Musée National sont suivis depuis 1884 par la revue „l'Antiquaire” (Starinar).

Après l'action vaine du peintre académique Steva Todorović, qui a essayé de fonder une galerie des tableaux avec la collection de la cour des Obrenović, et une autre action de Miloje Vasić de former une galerie yougoslave (après une exposition réussie en 1904 à Belgrade) — Petković s'efforce de compléter la collection d'art du Musée. Après la fusion avec le Musée d'Art Contemporain du Prince Paul (1935—44), en enrichissant sa collection des tableaux étrangers avec une conception moderne, installé dans le Palais Royal, le Musée prend une orientation plutôt artistique. Il édite la „Revue d'Art” et organise de grandes expositions internationales des tableaux (le directeur était M. Kašanin).

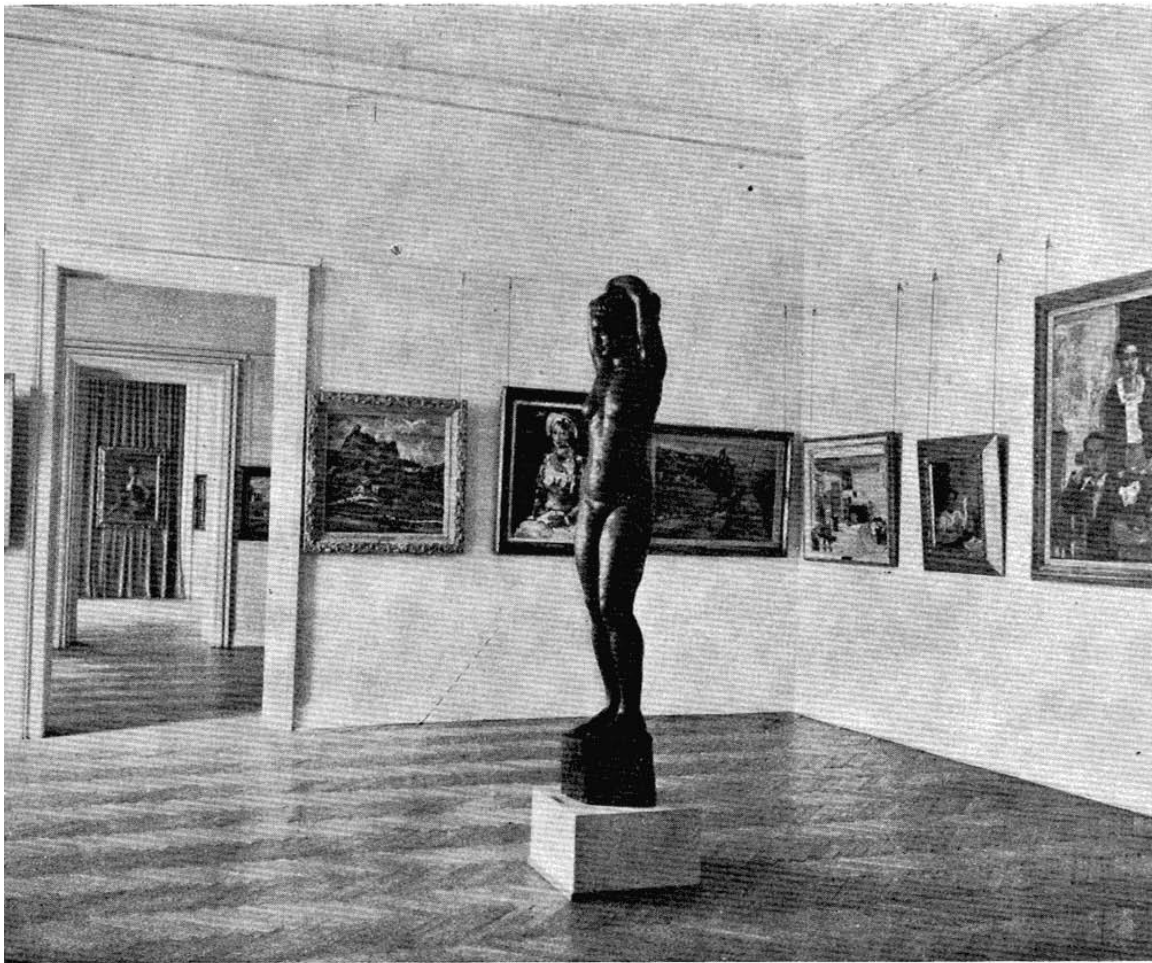
Après la deuxième guerre mondiale, sous la direction de l'académicien Veljko Petrović, le Musée se développe en un Musée d'art et de culture matérielle avec l'accent sur les éléments spécifiques du pays. Depuis et jusqu'à nos jours, la recherche scientifique et des fouilles planifiées se développent progressivement ainsi que les expositions thématiques. („L'ethnogénèse des Slaves du Sud”, „Les Illyriens et les Grecs”, „L'homme du néolithé”. „Le classicisme chez les Serbes”). Des catalogues scientifiques sur les fouilles et les collections sont édités. Des expositions importantes venant de l'étranger sont organisées: „De Titien à Tiépolo” de Vienne, „La gravure flammande” de Bruxelles, „Les vieilles gravures allemandes” de Dresde. En 1963 (directeur L. Trifunović) le Musée National entreprend une réorganisation de grande envergure en systématisant ses collections, en organisant des ateliers et des dépôts. Le Musée forme des cadres pour la protection des monuments, pour l'éducation ainsi que des scientifiques. La plus importante entreprise du Musée est l'adaptation dans l'esprit contemporain de l'édifice représentatif sur la Place de la République, qui sera muni de tous les moyens techniques modernes et répondra à sa conception nouvelle et ambitieuse. Le Musée a formé ses propres cadres, créé de riches collections du domaine d l'archéologie, du Moyen Age, de l'art serbe et yougoslave ainsi que de l'art étranger (ancien, et surtout moderne) de la gravure, de la numismatique et des médailles. Son centre de documentation avec bibliothèque est en cours d'organisation et le Musée a ses ateliers pour la conservation et la restauration, qui prêtent aussi leur aide à d'autres Musées de Serbie. Il a son service d'éducation et de pédagogie, qui organise des manifestations de propagande à grande échelle. Parmi les plus réussies comptent les expositions itinérantes, telles que „La peinture Serbe du XIXe siècle” et „Le Baroque dans le Musée National”.

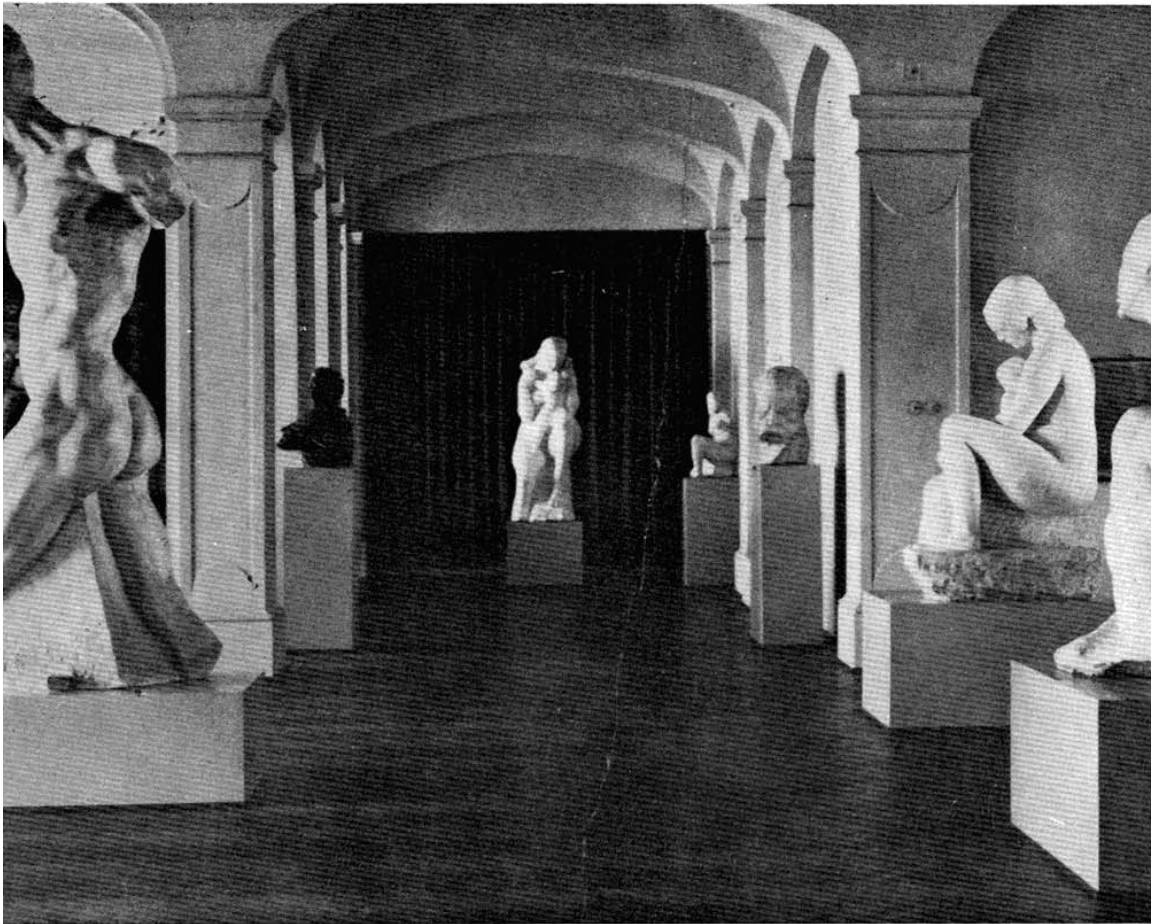
СА ИЗЛОЖБЕ „ИЛИРИ И ГРЦИ”,
1959/1960.

EXPOSITION LES ILLYRIENS ET LES
GRECS. 1959/1960.

УМЕТНОСТ ИЗМЕБУ ДВА РАТА.
L'ART ENTRE DEUX GUERRES

МЕШТРОВИЋЕВ КОСОВСКИ ЦИКАЛУС.
L'ÉROPEE DE KOSOVO DE MESTROVIC.